

PERE VIRGILI EL PARE DE LA MODERNA CIRURGIA

Amb la biografia de Pere Virgili, Santiago Riera ens presenta el pare de la cirurgia moderna. Coneixedor directe dels avenços que en aquesta matèria es produïren a França, va posar-los en pràctica a la península, primer en el Col·legi de Cirurgia de Cadis i, més tard, en el seu homòleg, el Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

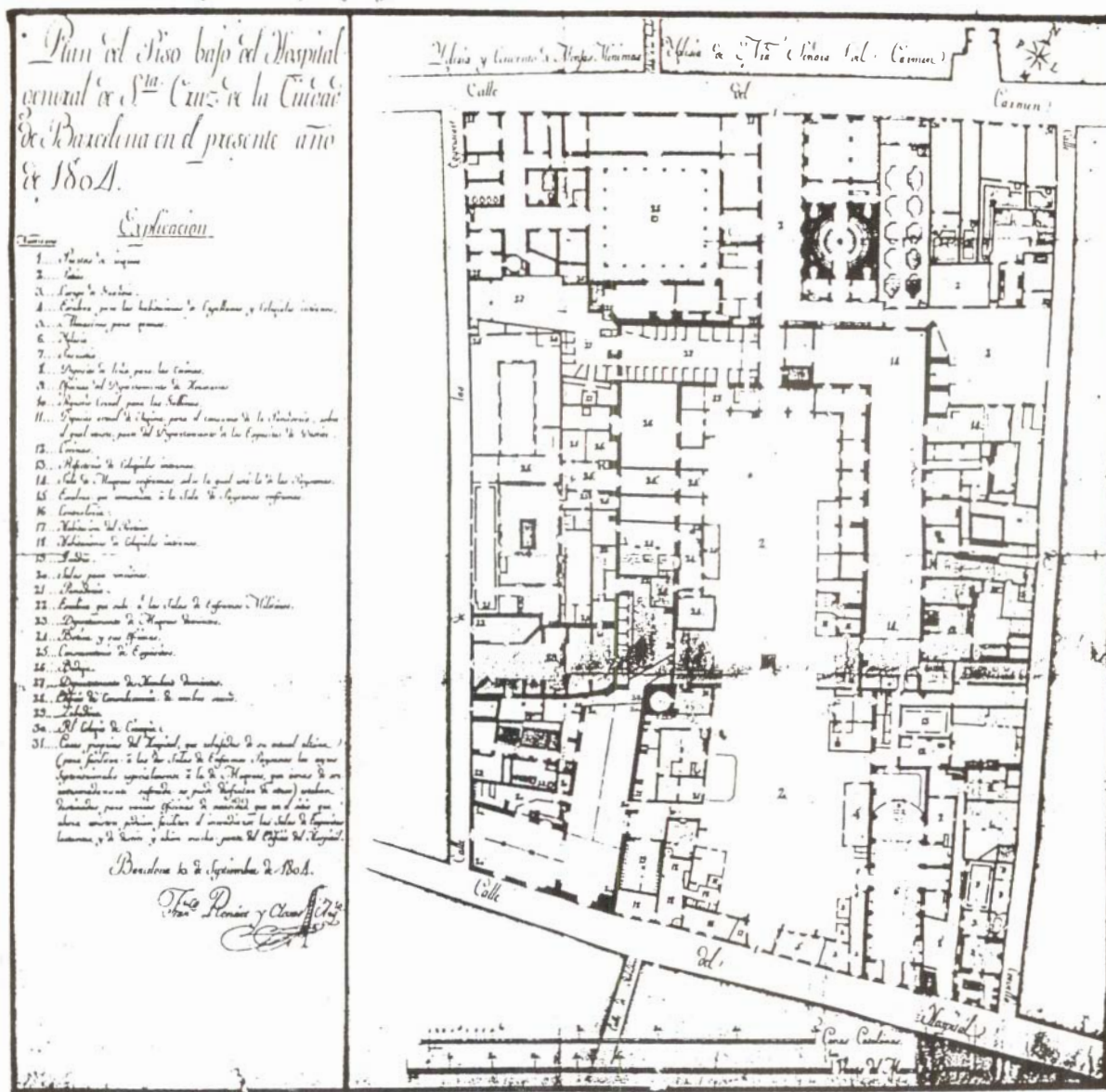
Al setcents era un fet real que la cirurgia patia una decadència palesa, decadència que afectava també, no d'una manera tan acusada, la medicina. N'és una prova fefaent del desprestigi de la primera la figura del cirurgià-barber i, alhora, el fet que hom pogués arribar a exercir la cirurgia per diversos camins sense que cap d'ells menés a una preparació professional seriosa i conscient.

En aquest context, el segle de les llums contemplà com la Il·lustració arribava també a les ciències l'objecte de les quals és el cos humà. **Pere Virgili**, un fill de la Il·lustració, conscient del moment, confegí aleshores, impulsat per la necessitat de disposar de bons cirurgians per a l'exèrcit i l'Armada, el projecte de millorar un camp tan decadent i oblidat com era el de la cirurgia. L'experiència adquirida en els viatges realitzats a Ultramar, així com l'estada a París cap a la dècada dels anys trenta -el 1731 s'hi creà l'Académie Royal de Chirurgie que convertí París en el centre de la cirurgia europea-, esperonaren l'inquiet esperit del nostre home. Completat el projecte sobre un nou Col·legi de Cirurgia, el 29 de maig de 1748 el lliurà al seu protector, el **Marquès de la Ensenada**, el qual l'informà molt favorablement abans de fer-lo arribar a **Ferran VI**. El Decret d'aprovació dels estatuts del Reial Col·legi de Cirurgia de Cadis duen la data de l'11 de novembre de 1748.

El Col·legi de cirurgia gadità: El 4 de gener de l'any següent, 1749, Virgili era nomenat, per mort de **J. Lacomba**, Cirurgià Major de l'Armada; càrrec que compartirà amb el de director del Col·legi de Cadis. Tanmateix, és el moment d'explicitar que aquesta institució gaditana, conjuntament amb els Col·legis de Barcelona (1760) i el de San Carlos de Madrid (1787), representaren una real

Gravat de Pere Virgili fet per F. Tramullas.

Plànol de l'Hospital de la Santa Creu un cop construït el Col·legi de Cirurgia (1804). (Arxiu d'Història de la Ciutat).

renovació de l'ensenyament de la cirurgia i alhora un esperonament de la medicina: un revulsiu de l'ambient científic-mèdic de l'estat espanyol.

Que el Col·legi de Cadis, en qualitat de primera experiència, posà a prova la ferma voluntat i gran capacitat de treball de P. Virgili, és un fet que s'evidencia tot repassant les dificultats que aquest hagué de vèncer: va ser necessari projectar i construir un edifici mentre s'aprofitaven i milloraven les sales de l'Hospital Reial de Cadis, cercar un professorat adient on era escàs, formar cirurgians al dia de la ciència quirúrgica europea i àdhuc convertir una horta en Jardí Botànic. Sense obli-

dar que hom va bastir una biblioteca important i s'adquirí un instrumental de qualitat, part del qual fou comprat i tramès per un altre científic català que llavors estudiava a Londres, Jordi Joan. El sorgiment del Col·legi de Cirurgia és l'obra d'una època i va veure la llum del dia de la mà d'un home que amb encerts i errades (car de tot hi hagué, ja que no pot ésser d'altra manera en les empreses dels qui no només es dediquen a xerrar) hi havia vist clar.

Val a dir que Virgili va gaudir d'una gran estima a la cort de Ferran VI i el rei li concedí el títol de noblesa l'any 1753.

Tanmateix, l'activitat de Virgili

no se centrava només en l'acció constructiva d'una obra nova: el 1755 llegia a l'"Asamblea amistoso-literaria de Càdiz" -una espècie d'Acadèmia que va néixer a començaments de la dècada dels cinquanta en una Cadis que era un dels centres culturals importants de l'Espanya del vuit-cents- una memòria intitolada "Sobre un vicio de conformacion en el conducto de la orina", i, l'any següent, unes "Observaciones que prueban la dilatibilidad de que es capaz el canal de la uretra...".

Nogensmenys el Col·legi de Cadis és obra seva i dels col·laboradors que va saber triar. Parlar de Virgili és, doncs, recordar que la institució inicià la publicació d'una

interessant col·lecció de treballs sobre cirurgia que encapçalà "Avissos sobre el Methodo de recetar" i que més endavant treuria a la llum del dia "Tratado de vendajes y apósitos" de F. Canivell; que s'impartiren classes de Geometria i Dibuix a fi de completar la formació dels futurs cirurgians; que els estudiants més aptes van ser enviats per tal de perfeccionar-se a l'estranger en el context d'una política il·lustrada que es manifestaria força efectiva; i que, finalment, dels seus alumnes en sortiren cirurgians famosos com ara F. Canivell, Diego de Velasco i A. de Gimbernat.

Per una altra part, Virgili participà de la picabaralla constant entre cirurgians i metges, tan característica del XVIII; concretament, s'enfrontà amb energia amb el Protometge que pretenia usurpar el privilegi d'examinar els cirurgians que havien d'embarcar, privilegi que des de 1728 pertanyia al Cirurgià Major. El rei va fallar a favor del darrer.

Metge de la cort reial: El 1758 Virgili fou nomenat Cirurgià Reial amb sou de 36.000 rals anuals més 500 per a cotxe. En qualitat de tal assistí a la reina Bàrbara de Braganza que patia un càncer de matriu que li ocasionà la mort el 27 d'agost de 1758 a Aranjuez. L'assistiren, amb Virgili, el metge valencià Andreu Piquer i el doctor Suñol.

Un esdeveniment relacionat amb la mort de la reina, però, hauria de tenir conseqüències en la vida del cirurgià català: un "docto indocto y charlatán con título", com diu un dels biògrafs de Virgili, que ho curava tot amb aigua i, doncs, era conegut com el metge de l'aigua, aconseguí que el rei, desesperat, li concedís el privilegi de visitar la malalta i efectuar consulta amb els altres metges. Virgili s'oposà a la visita i es plegà a la consulta. Aquest fet influiria més tard en la decisió de Carles III, successor de Ferran VI, de substituir Virgili per Aubery, que gaudia de la confiança de la nova reina, malgrat haver assistit, el nostre biografiat, al rei Ferran que morí, segons tradició, als seus braços.

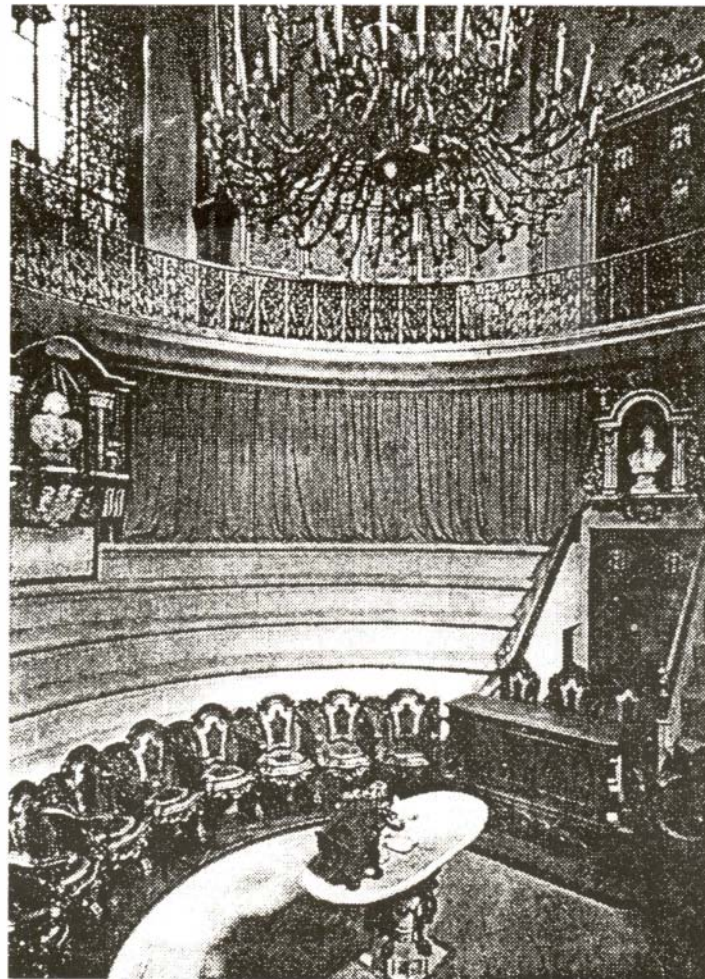
Mentre Virgili romania a la cort i dirigia el Col·legi gadità de Madrid estant, les enveges i intrigues se succeïren: el cirurgià català deixà de pensar en tornar a Cadis i va començar a acaronar la idea de fundar una institució semblant a la ciutat comtal.

El Col·legi de Cirurgia de Barce-

lona: A Catalunya la situació era conflictiva: el títol de cirurgià podia ésser obtingut a través de la Universitat de Cervera, única al Principat, -metge cirurgià i cirurgià llatí-, o bé a través d'un sistema de pràctiques al costat d'un mestre de cirurgia, procés en el qual intervenia l'antic Col·legi de Cirurgians -cirurgià romancista i sagnador-; a la fi, però, sempre era el Protomedicat, tribunal examinador, qui definitivament estenia el títol. L'aparició del Col·legi de Cirurgia, doncs, havia d'ésser conflictiva per força. A més, hagué d'enfrontar-se amb els metges que, talment com havia succeït a Cadis, defensaren privilegis i atribucions que creien només seves. Val a dir, emperò, respecte a aquest fet, que la raó estigué alternativament a una i altra banda.

El lloc triat per al Col·legi fou l'Hospital de la Santa Creu, hereu de l'antic estudi de Medicina. El projecte fou aprovat el setembre de 1760 i la inauguració oficial va tenir lloc el març de 1764; les classes, però, havien començat abans. La peça més important: l'amfiteatre amb la taula de disseccions on professava Gimbernat, taula que avui encara es conserva com una veritable peça de museu d'ina preciable valor.

P. Perchet, llavors Primer Cirurgià de Cambra de Carles III, que tothora donà el seu suport al projecte de Virgili, en fou nomenat president; el propi Virgili, director, i el seu gendre i ensem cunyat, Llorenç Roland, vice-president. Ara bé, hom pot dir que la direcció s'exercia a distància: Vir-

Amfiteatre anatòmic del Reial Col·legi de Cirurgia, després de la restauració de 1929.

gili, resident a la cort, donava les normes generals d'acció i eren els vice-presidents qui regentaven realment els dos Col·legis de Cirurgia. El que no va deixar de fer mai el director, malgrat la llunyania, fou respondre amb energia tots els atacs de la Universitat de Cervera. No endebades tant el Col·legi de Barcelona com el de Cadis representaven, ultra la institucionalització de l'ensenyament de la cirurgia, un renovellament total del de la medicina.

El final: Un atac de reuma el du a Caldes (juny de 1770). Ja no es recuperaria. La perllongada estada a Madrid i ara la malaltia li absorbirien els estalvis. El novembre de 1771 demana una pensió per a la seva dona. El Controlador General reconeix els seus mèrits però decideix que "presentamente no se tome resolució hasta su debido tiempo". Virgili no assoleix, doncs, la tranquil·litat moral. Successives peticions seran rebutjades d'igual manera. Mor el 7 de setembre de 1776. Enterrat al convent dels Pares Caputxins de la Rambla barcelonina, les seves restes es perderen durant les bullangues del 1835.

La vídua, **Joana Roland**, rebé finalment la pensió; fou, però, per poc temps: moria un any més tard.

Més sobre la vida i la personalitat: Pere Virgili va néixer a Sant Martí de Villalonga del Camp, prop de Reus, el 15 de febrer de 1699. Vocacionalment orientat a la medicina des de jove, tingué el primer mestre en **Jaume Esteva**, metge de Villalonga. Als disset anys d'edat es traslladà a Tarragona per ingressar com a practicant a l'Hospital; després continuà la seva formació a Montpeller, on es posà en contacte amb la moderna medicina francesa. Obtingué el títol de cirurgia el 1724. Tot seguit, Tarragona i València contemplan l'actuació del jove cirurgià de l'exèrcit. Assisteix al setge de Gibraltar: s'hi distingeix i és nomenat Cirurgià Major a l'Hospital d'Algeciras. Allí coneix **Lacombe (Jean La Combe)**, Cirurgià Major de l'Armada, del qual, abandonant l'exèrcit, en serà ajudant. La tasca que ambdós duen a terme a l'Hospital de l'Armada de Cadis és veritablement important: la modernització que efectuen en les instal·lacions i els mètodes d'ensenyança que hi implanten representen un gir de 180 graus en l'ensenyament de la cirurgia. Després de diversos viatges a les Índies, que li permeten conèixer la problemàtica del cirurgià a bord dels vaixells durant llargs trajectes, i

d'una estada a París que l'acosta de manera decisiva a la medicina i cirurgia franceses, és destinat definitivament a Cadis. És el moment en què comença a pensar en el Col·legi de Cirurgia la història del qual ja coneixem.

L'home i l'obra: Amb raó Virgili és considerat el pare de la cirurgia espanyola. Home de gran capacitat de treball, viatjà molt, fet que li proporcionà una gran experiència i, ensems, una idea molt clara de les mancances i necessitats de la cirurgia a l'estat espanyol en el segle XVIII. Hom pot assegurar que la cirurgia francesa, que conegué bé i de prop, li va servir de model per a la reforma que efectuà a Espanya, de la qual en foren mostra el Col·legi de Cirurgia de Cadis i la seva rèplica a la ciutat comtal.

Pere Virgili tingué cura de mantenir constants contactes epistolars amb metges i cirurgians coneguts a Montpeller i París -la coneixença de **Petit** i **Levret** l'influencià tota la vida- i va comprendre així mateix la necessitat ineludible d'evitar l'aïllament: deixebles seus, pensionats, foren enviats als principals centres europeus -Leyden, París, Londres, Bolònia- per a, en retornar, enriquir i potenciar la reforma ja iniciada.

Cal recordar també que Virgili fou sobretot, a més d'un home d'acció, un bon cirurgià amb idees precises. N'és una prova la traqueotomia que aplicà, a Cadis, a un soldat que patia unes angines que dificultaven, i hagueren acabat per interrompre, la respiració. Virgili obrí un pas a l'aire amb una incisió longitudinal de la tràquea, operació inèdita en aquell temps, que generà grans elogis de coneguts metges com ara **Van Swieten**, i que fou publicada a les "Memoires de l'Académie Royal de Chirurgie de Paris".

Una vida, la de **Pere Virgili**, dedicada a la pràctica i a l'ensenyament, sobretot, de la cirurgia.

Santiago Riera-Tuèbols

CRONOLOGIA

1699 (15 de febrer): Pere Virgili neix a Sant Martí de Villalonga del Camp.

1716: es trasllada a Tarragona.

1724: esdevé cirurgià.

1748: creació del Reial Col·legi de Cirurgia de Cadis.

1749: és nomenat Cirurgià Major de l'Armada.

1751: neix F. Salvà i Campillo.

1755: Virgili llegeix Sobre un vicio de conformación en el conducto de la orina.

1758: és nomenat Cirurgià Reial. Es crea la Junta de Comerç de Barcelona.

1759: mor Ferran VI. S'inicia el regnat de Carles III (1759-1788).

1760: creació del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

1764: se celebra la Conferència Físico-Matemàtica de Barcelona (futura Acadèmia de les Ciències).

1767: expulsió dels jesuïtes.

1770: Virgili, emmalaltit de reuma, visita Caldes. Fundació de l'Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona.

1774: A. de Gimbernat i M. Ribas inicien un viatge a l'estranger, on el primer donarà a conèixer la seva tècnica d'operació de l'hèrnia crural.

1776 (7 de setembre): a l'edat de 77 anys, mor a Barcelona Pere Virgili.

LECTURES PER APROFUNDIR

- COMENGE, LL.: Apuntes para la biografía de Pedro Virgili, Imprenta de Henrich y C^a, Barcelona, 1893.

- FERRER, D.: Pedro Virgili, Colegio Oficial de Médicos de la provincia de Barcelona, Barcelona, 1963.

- USANDIZAGA, M.: Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona (1760-1843), Instituto Municipal de Historia de la Ciudad, Barcelona, 1964.